زنجیرە وتار: کۆماری کوردستان (٢)

ئامادەکردنی: تاهیر عەلیار

چەند ڕووداوێکی سەردەمی کۆمەڵەی ژ.ک و کۆماری کوردستان

لە کتێبی کوردبوون، بەشێک لە بیرەوەرییەکانی کاپیتان حەمەدی مەولوودی

(ساخکردنەوە و بەڵگەمەندکردنی وریا مامڵێ)

کۆمەڵەی دەوڵەمەندان و کۆمەڵەی کاسب و زەحمەتکێشان

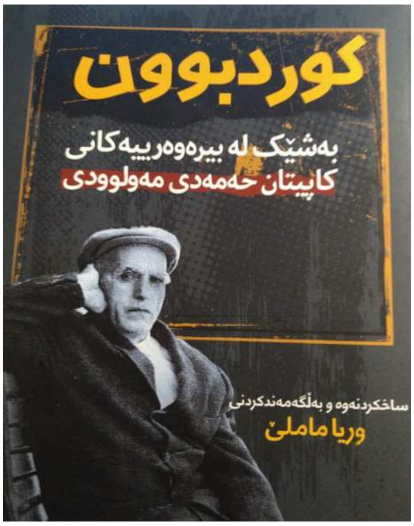

کۆمەڵە منی کردۆتە داردەست ئەوەی بۆخۆیان پێیان ناکرێ بە منی دەکەن سوێندیشم بۆ خواردون هەر ئەمرێکم پێ دەسپێرن بە دڵ و بە گیان بۆیان دەکەم. هەرچەندی ژن و منداڵم هەیە بەڵام نە لە مردن دەترسێم و نە باکم ژن و منداڵمە ئاخر من سوێندم بە کوردستان و بە ئالای کوردستان خواردووە چۆن دەتوانم لە ئەمریان لابدەم کە چی تەماشای کۆمەڵە دەکەم لە سەید و ئاغا و توجاڕ بەولاوە کەس داخیلی ئەو حیزبە ناکەن زۆر کەسم نێو کوتووە کە ئەوانە پیاوی چاکن کوڕی ئازا و گیان لە سەر دەستن بەڵام بە گوێم ناکەن و ڕازی نابن ڕۆژێک دەگەڵ چەند نەفەر لە هاوڵەکانم لە ماڵی ڕەحیمی عەبدی ڕەزای کۆبووینەوە و زۆر لەو حیزبە دواین ئاخری هاتینە سەر ئەوەی کە لەو جەماعەتە بکشێینەوە و خۆمان هەر ئەو حیزبە ئیدارە بکەین عالەم داخیل بکەین و گەورەی کەینەوە هەر ئەو ڕۆژە لە هەموو گەڕەکان شوعبەمان دانا هەر گەڕەکەی سەرۆک و نووسەری خۆی بۆ دیاری کرا .

سەید محەمەدی ئیسحاقی سەرۆکی گەڕەکی هەرمەنیان

سەید محەمەدی حاجی سەیدرەحمانی ، گەڕەکی حاجی حەسەنیان

حاجی حەسەنە شەلە گەڕەکی قووڵە قەبران

مستەفای وسوو قەساب گەڕەکی ڕەزگەیان

ڕەحیمی گەرمێنیان گەڕەکی بازاڕی

لەو پێنج گەڕەکانە شوعبەمان کردەوە و من و میرزا برایمی گەورک شەوانە بەو گەڕەکانەدا دەگەڕاین و بە سەرمان دەکردنەوە . کە خەڵکەکە ئەوەیان دەزانی دەستە دەستە داخیل دەبوون و دەهاتنە ناو کۆمەڵە هەر بەو مەڕامنامەیەی کۆمەڵە سوێند دەخورا و کاریان پێ دەسپێردرا و خەڵکەکەش بە دڵ و بە گیان ئامادەی گیانفیدایی بوون ئەو خەڵکە هەمووی خەڵکی زەحمەتکێش و کاسب و فەقیرەکە بوون و هیچیان نەبوو کە دڵیان پێخۆش کەن بەڵام کابرای دەوڵەمەند کەم وا هەیە دڵی بە کوردستان بسووتێ ئەوان هۆشێکیان هەر لە سەر سامانەکەیانە کە چۆن زیادی بکەن و لێی کەم نەبێتەوە بۆیە کە دەوڵەمەندەکان ئەوەیان دیت کە پیر و جوان بە کۆمەڵ داخیلی کۆمەڵە دەبن کێچیان دەکەوێ کەوت ئێمە بە بێ پرسی ئەوان ئەو گۆنگەڵەمان گێڕا و زۆریان پێ ناخۆش بوو. چەند کەڕەت پێیان کوتم ئەوە کارێکی باش نییە ئێوە کردووتانە من جوابم ئەوە بوو و گوتم:

بۆ خەم نابێ هەر یەک کۆمەڵەیە و یەک مەرامە و یەک شتی تێدا هەیە ئەوەی ئێوە دەوڵەمەند و ئاغای تێدایە و ئەوەی ئێمەش کاسب و زەحمەتکێشن لای ئێوە ئەو نوقسانەی هەیە .

ئێستا کۆمەڵە بۆتە دوودەستەی تێر و برسی ئێمە برسی و نەدار یەکجار لەوان زۆرترین لەوان دڵسۆزترین لەوان بێ دەعێترین لەوان زیاتر زگمان بە کوردستان دەسووتێ وەک ئەوان نین کە بۆ پاراستنی ماڵ و خۆ رانانێ لە کۆمەڵە نزیک بینەوە پاشان قسەی زەلام زەلام بکەن و خۆ هەڵکێشن و لە رۆژی تەنگانەش دا پشتی کۆمەڵە بەردەین و کوردستانمان لە بیر بچێتەوە و بە سمێڵی ئەو سوێندە پێ پکەنین کە خواردوومانە. پێم وایە ساڵی ١٩٤٢ یا ١٩٤٣ بوو کە ئەو شتانە روویدا ئێمە کۆمەڵەی برسییان هەمووی مانگێک نییە هەین بەڵام ئەوان لای کەم دوو سێ ساڵە هەن کە چی ئێمە چەند بەرابەری ئەوانین کە ئەوەیان دیت کێچیان دەکەوێ کەوت و ئارانم و قەراریان لێ هەڵگیرا خەبەریان نارد کە دەمانەوێ قسەتان دەگەڵ بکەین و داوای کۆبوونەوەیان لێ کردین بۆ شەوێ دە دوازدە نەفەریان هاتن وەکوو عەلی ریحانی ، مستەفا سوڵتانی ، دوو سەیدی ماڵە چل سەیدان.....باقی ترم لە بیر نەماوە و کۆبوونەوەمان دەست پێکرد پاش زۆر هەڵسووڕاندن و بێنە و بەرە هەردووک کۆمەڵەمان کردەوە بە یەک حیزب و دەستی بە کار کرد لە لایەکی دیکەوە دەوڵەمەندەکان شەوانە عالەم بانگ دەکەن بۆ سوێند خواردن کە هەموو بەیەکەوە بۆ برایەتی تێکۆشن و عەشیرت زوڵم و زۆریان لێ نەکات .

کوشتنی رەئیسی ئاژان و رەئیسی سجیلی

شەوێک میرزا برایم هاتە ماڵم و کوتی : لە ماڵی حوسێنی زێرینگەران تۆیان دەوێ کە چووم حوسێن و سەعیدی یوسفی و حەمەدەمینی خاتەمی و چەند نەفەری دیکە لەوێ بوون لام وایە زەبیحی بوو کوتی :

بەیانی دەستێک مەعمووری ئێران دێنە شار رەئیسی ئاژان و رەئیسی سجیلیان دەگەڵە دەبێ هەردوو رەئیسی سجیل و ئاژانی لە بەین بچن ئەوانە بۆیە دێن تا بنەی حکومەتی داکوتنەوە و جێ خۆش کەنەوە ئێمە نابێ ئێزنی ئەو کارەیان پێ بدەین. رەئیسی سجیلی لە گەڕەکی جوولەکان دەبێ و رەئیسی ئاژانیش لە گەڕەکی حاجی حەسنیان . هەردوو گەڕەکیش سەید محەمەدی سەید رەحمانی بە سەریان رادەگا کە دە کۆمەڵەی دا نەبوو شەوانە خۆی و پیاوەکانی نۆبە چین مامەغەنیش لە سەرکارە و رەئیسی شارەوانییە وچەند نەفەر قۆڵ سووریش لە ئیدارەن و بە کاروباری شار رادەگەن و قازی هەر ئەمرێک بکات ئەوان بە جێی دەگەیەنن جا منیش نە نێوانم دەگەڵ مامەغەنی هەیە نە دەگەڵ سەید محەمەدی ئەو ئەمرەشم پێ سپێردراوە دەبێ بە جێی بگەیەنم عیلاج نییە هەواڵەکانم کۆ کردەوە و لە ناو خۆمان دا راو مەسڵەحەتمان کرد چی بکەین چۆن ئەو کارە قورسە راپەڕێنین هاتینە سەر ئەوەی دوونەفەر بچنە سەربازخانە لەوێ نەفەرێک لە پیاوەکانی مامەغەنی شەوانە نۆبەچی سەربازخانەیە ئەو شەوە نۆبەی هاشمی خەلیل تاڵانییە لەوێ ژوورێکی لێیە داروبارێکی زۆری تێدایە ئەو دوو نەفەرە دەبێ بچن ئەو ژوورە ئاور تێبەردەن تا مامە غەنی بە هاواری سوتمانەوە بچێ و شار چۆڵ ببێت و ئێمەش بتوانین کاری خۆمان بکەین بەڵام پێشتر دەبوایە بچم دەگەڵ سەید محەمەدی ئاشت ببمەوە و رازی بکەم کە هاوکارمان بێت دەوکارەدا تا بە ئاسوودەیی بچینە لای رەئیسەکان جا ئەو دەم یا گاڵ دێ یا پەمۆ . ئەو مانگەش مانگی رەمەزانە و دەبێ تا کاتی پارشێو لە هەموو کار ببینەوە . هەموو رێ و شوێنێکمان دانا و هەر کەسەو کاری خۆی دەزانی . شەوێ دوو نەفەر چوون بۆ سەربازخانە و من و میرزا برایم و وەستا برایمی بەننا چووینە ئیدارەکەی سەید محەمەدی چەند پیاو لەوێ بوون بەڵام خۆی لەوێ نەبوو چووبوو بۆ ئارەق خواردنەوە کوتیان خۆی و دوو کەسی دی لە ماڵی ئەستیری جوولەکەن منیش یەکسەر چووم ئەوە دەمێکە یەکتر نادوێنین و شیر و تیر لێک دەسوێین و وەک کێرد و پەنیر واین کەچی هەمووشی ئاغا و دەولەمەندەکان ئاژاوەیان لە نێوان ناوینەوە و ئێمەیان واکردووە بە دوژمن کە سەری یەکتر بخۆین تا ئەوان ئاسوودە بن. لە ماڵە ئەستێرێ وەژوور کەوتین و دەگەڵ سڵاومان کرد سەید محەمەد یەک پێ لە بەرمان راست بۆوە بە روخساری را دیاربوو زۆری پێخۆش بوو کە ئێمە چووینە لای دانیشتین و تا درەنگێکی لە کاتی خواردنەوە دا گلەییەکانمان هەڵڕشت. ئەو گلەیی خۆی دەکا و منیش گازندەی خۆم جا بۆمان دەرکەوت هەموو بە قسەی دوژمنەکانمان کە دەوڵەمەند و ئاغاکان بوون لێمان بۆتە نەدواندن و دوژمنایەتی پاشی رازوگلەییان پیلیم گرت و کوتم هەستە با بڕۆینە دەرێ لە رێگا تێمگەیاند کە کارم بە تۆیە و ئەو دوو کەسەی دەگەڵتن بەڕێیان بکەوە بۆ شوێنەکەی خۆیان. ئەوانی بەڕێ

کرد و سەری قسەوباسەکەی خۆمانم دەگەڵ کردەوە پێم کوت کە دەبێ ئەو رەئیسانە بەوجۆرە بن . رازی نەدەبوو بەڵام هەرچۆنێک بێ دەڵیم نەرم کرد ئەوە کات تا دێت نزیک دەبێتەوە بە دوو نەفەرەکەی کە ناردوومن بۆ سەربازخانە کوتوومە کە سەعات ئەوەندە ئاورەکە بکەنەوە کە چی چاولێدەکەم دەودەم و دەستەی دا سەید محەمەد لێم پەژیوان بۆتەوە و دەڵێ من بەیانی چ جوابی قازی و مامەغەنی بدەمەوە . کوتم تازە درەنگە بیر لەوەی بکەیەوە سە عات ئەوەندە ئاور لە سەربازخانە بەردەدەن و خۆت و پیاوەکانت بە هاواری سوتمانەکەوە برۆن مامە غەنیش خۆی و قۆڵسوورەکانی هەموو لەوێ دەبن ئەودەم تۆ تاوانبار نابی و کەس لێت بە شک نابێ بە هەزار قیر و ناری عەلی هێنامەوە سەر رێگا و دڵی نەرم بۆوە برێک سووراپنەوە تا عالەم لە چایخانە و کۆڵانان بڵاوەیان کرد رێک لەو کاتەی کە دامانابوو بۆ سووتاندنی سەربازخانە گڕی ئاوری بڵیند بوو ئەوەی نۆبەچی بوو بە هاواری سەربازخانەیەوە چوون ئیتر ئێمەش وەخۆ کەوتین و چووینە ماڵە رەئیسی سجیلی کە نێوی قازیزادە بوو زۆر سووراینەوە بە دەوری ماڵەکەیدا تا رێگایەک بدۆزینەوە و بچینە نێو ماڵەکەیەوە بەڵام زۆر چەتوون بوو ناردم لە ماڵە جوولەکان نێردیوانیان دزی و هێنایان و بە پەنجەرەمانەوە نا خۆم وەسەر کەوتم وڵات گەرمە و دیتم پەنجەرەیان ئاواڵەیە و چراکەیان خەفە کراوە قازیزادە خۆی و ژنە چووکەکەی بە یەکەوە لە خەوی شیرن دان و باقی منداڵەکانی دەگەڵ ژنە گەورەکەی لە مەرتەبەی خوارێن چەند دەقیقەیەک خەریک بووم بۆم نەکرا بیکووژم تەقەم لێکردبا ژنەکەشی دەگرتەوە . میرزا برایمی گەورک لە پێشدا ئاژان بوو ئێستا ئاژانکوژە لێم وەسەر کەوت و لێم هاتە پێش و کوتی ئەوە بۆ راوەستاوی؟

تەماشاکە گەر تەقەبکەم ژنەکەشی وەبەردێ

بە جەحەندەم رێگام کە ئێستا خۆم ئەو سەگانە دەتۆپێنم. رازی نەبووم و نەمهێشت لە نەردیوان هاتمە خوارێ و کوتم نەردیوانەکەتان لە کوێ هێناوە بەرنەوە جێگای خۆی و جا وەرن بە دووما لە پشت ماڵە قادراغاوە وەسەربانی کەوتم و سێ نەفەریشم بە دواوە بانەو بان چوومە ئاستی ماڵە رەئیسی لەوێ نەوی بوو چوومە خوار و هەردوو برایم گەورک و بەنناش لە دوومن چوومە حەسار و لە داڵان دیوێکی چووکە هەبوو دەرکەم کردەوە تەماشام کرد ئاژانێک دە شیرن خەودایە چون رۆژەکەی بە رێگاوە بووە و ئەوەندە شەکەت و ماندوویە ئاگای لەو هەموو تەپەتەپ و چوونی ئێمە نەبوو و وشیار نەبۆوە چوومە سەری راستم کردەوە و دەمانچەکەم لە ژێر سەری دەرهێنا و وەپێش خۆم دا تا دەرکەی دیوی رەئیسیم پێشان بدا پرسیم ئەو دیوەی چرای خەفەکراوە کێی لێیە کوتی منداڵەکانی دەگەڵ ژنە گەورەکەی لێرە خەوتوون و خۆشی لەسەرەوە دەگەڵ ژنە جحێڵەکەی نوستوون ژوورەکەی پێشان دام لە سەر پلیکانان بوو لەو عانەشدا دەرکەی ماڵە رەئیسی کراوەتەوە و هەموو هاواڵەکانم هاتوونە ژوور و لە داڵانەکەی دان لە پلیکانان وەسەر کەوتم و دەستم بە دەرکەی ژووری رەئیسەوە نا بەڵام لەو دیو گاڵە درابوو کەرەتی دواوە دەرکەم توند کێشا، کراوە رەئیس کە منی دیت راست بۆوە سەر قوون و دەستی بۆ ژێر سەری برد دەست بردن بۆ دەمانچەکەی و تەقاندنی یەک بوو زوو خۆم لانەدابا کوشتبووی ئەو جار هەستاوەتە سەر پێ و تەقەمان لێدەکا و ژنەکەشی لێفەی لە خۆی وەرپێچاوە و دەزریکێنێ چۆن . لە پەنادەرکەی را دەمانچەیەکم لە رەئیسی دا دەمانجەکەی لە دەست بەربۆوە دوو دەمانچەی تریشم تێهەڵکرد بەڵام نەکەوت لەولای ڕا وەستا برایم تفەنگێکی لێدا و لە سەر عەرزی درێژی کرد ئێستا ژنەکەی دەپاڕێتەوە و دەڵێ بیکە بۆ خاتری خودای دەستم لێ مەدە کوتم مەیکە هەرا کەس کاری بە تۆ نییە ئەدی ژنەتیو نەیدەزانی بۆ ئەوەی ئەوی وەبەر نەدەین زۆر وەدرەنگی کەوتووین و دەبێ بە پەلە برۆینە گیانی رەئیسی ئاژان ، ئەوە زۆری نەماوە بۆ پارشێو بە پەلەین دەبێ برۆین تەماشام کرد سەید محەمەد خۆی و دوو نەفەر لە حەسار بوون دەگەڵ هەواڵەکانی من کە تەقە کرا وەسەر کەوتن و هاتنە ژوورەکەی رەئیسی لای ئێمە لەو نێوەدا دەمانچەی رەئیسی ون بوو لام وایە سەید محەمەد هەڵیگرتبوو چونکە هەواڵەکانم هیچ کات دەگەڵ من درۆیان نەدەکرد لێیان ئەرخەیان بووم ئێستاشی دەگەڵ بێ سەید محەمەد نەچووە ژێری زۆر بە تاڵووکە کوتی ئەمن دەبێ برۆمەوە بۆ سەربازخانە ئێمەش بۆ لای ماڵە رەئیسی ئاژانێ چووین تا کاری ئەویش تەواوکەین . ئەوە هات و ڕابرد هەر نەمزانی رەئیسی ئاژان چۆنی زانیبوو و کێ ئاگاداری کردبۆوە و بە لیباسی شەخسی رای کردبوو و چووبووە نێو باغان دوایی بیستمانەوە کە عەلی رەحمەتی ماشێنی بۆ بردبوو هەر ئەو شەوە تا میانواوێی بەند نەکردبوو ئەو دوو رەئیسە دەگەڵ سێ نەفەر ئاژان هاتبوونە شارەکەمان تا جێگای خۆیان خۆش کەن و ئەو قۆڵسوورانەی مامەغەنیش تا کاتی خۆی لە جێی ئاژان بن دەنا لە سەر کۆمەڵە و خەڵکەکە ببنە سیخوڕ و ئەوەندە ئازادییەمان لێ

تێکدەنەوە و دیسان ئاژان و ئەمنییەی زاڵم لە سەرمان ببێتەوە کەڵەگا مامە غەنی لە پێشدا لە فەرمانداری کاری دەکرد و داژدار و لاگیری ئێرانییەکان بوو .

بوو بە پارشێو عالەم لە ماڵ هاتنە دەر بۆ مزگەوت و حەمام دەڕۆن و ئێمەش رەئیسی ئاژانمان دەسگیر نەبوو هاواڵەکانم ناعیلاج هەرکەسە چوویەوە ماڵە خۆی منیش چوومەوە ماڵ و زۆر شەکەت بووم و یەکسەر بۆی نوستم تاوێکی پێچوو تەماشا دەکەم خێزانم هاتووە و خەبەرم دەکاتەوە و بە پەشۆکاوی دەڵێ : هەستە ئەو شۆ رەئیس کوژراوە عالەمێکی زۆر لە خەیابان کۆ بۆتەوە قازیش لە نێویانە راستیم پێ بڵێ ئەوە کاری تۆیە یانا؟ زۆری لێ تووڕە بووم و نەمهێشت جارێکی دی باسی بکاتەوە نان و چای بەیانیم خوارد و چوومە خەیابانێ تەماشام کرد بەردەرکی ماڵە قازیزادەی عالەمێکی زۆری لێکۆبۆتەوە قازیش کورسییان بۆ داناوە وە سەری کەوتووە و نوتقێ بۆ عالەمێ دەکا چوومە نێو خەڵکەکە تا گوێ بۆ قازی هەڵخەم کەچی دەبینم هەموو خێسەم لێدەکەن سوور دەزانن کاری منە ئاغاوەتی مەنگوڕ و مامەش و هەموو عاشیرەتەکان هاتوونە تەماشایە و لە خەمی قازیزادەدان و خێسەش لە من دەکەن منیش گوێم داوە بە قازی و کەسیش بە پیاو نازانم قازی دەڵێ : ئەو قازیزادەیە لەوەپێش لە شاری ئێمە بووە رەئیسی ئەوە شارە بووە داخوا زوڵمی لە کێ کردووە کە ئێستا بەو دەردە چووە. زۆریتری لە سەر رۆیی و لە عەینی قسانیشدا جارجار چاوێک لە من دەکا منیش لە خۆڕا دڵم بەو چاوانەی قازی خۆش بوو ئەو زەمانیش دەور دەوری عەشایرە هەر کەس هەرکەسە سابڵاغ لە نێو ئاغاکاندا بەش کراوە بە نۆبە هەر رۆژەو ئاغایەک حکوماتی شارە هەموو ئاغاوەتی عەشایر دە شاری خزاون لە لایەک ئێران کۆبێن دەدات بە ئاغاوەتەکان و قەندو شەکری پێوەردەگرن و سەری عەشایر بەو قەندوشەکرە گەرم دەکەن تا بە قسەی ئەوان بکەن و پیاوی ئەوان بمێننەوە لەولاشەوە حۆسێنی زێرینگەران کە لە گومرک کار دەکا و خۆیشی هەمەکارەی کۆمەڵەیە بە کۆبین زۆر ئاغای داخیلی کۆمەڵەی کردوون. (١)

ئەو رۆژەی مەیتی قازیزادەیان بردە نێو قەبران و شاردیانەوە ئەو سەردار عەشیرەتانە هەر دەتکوت بابیان کوژراوە ئەوەندە غەمبار بوون ئێتر هێندەی دی لە من بە رق داچوون. و ناشوێرن بە ئاشکرا لە نێوم بەرن. لە من ناترسێن لەو(

کاغەزەی لە باغەڵم دایە دەترسێن)

گرتنی ئیدارەی پولیس و کوشتنی ئاژانەکان

ئەوە(قازی) گەرەکی بازاڕی بە من ئەسپاردووە و شەو تا بەیانی لەوێ کێشکێ دەکێشم بە شەو لە بازارم و بە رۆژیش دەنووم رۆژێک کە هاتبوومەوە ماڵ و لە خەوێکی قورس دابووم خێزانم هات راپەڕاندم و کوتی لە نێو شار تەقەیە راست بوومەوە و چوومە خەیابانێ لەوێ کوتیان عەزیزخانی کوڕی گەنجاڵی بەگ لە خەیابان نوتقی کردووە و بە فەرمانداری کوتووە دەبێ لە شار بڕۆی عالەم چووبوون بۆ ئیدارەی شارەوانی و ئەو ئاژانی دەنێو ئیدارەی دابوون هەموویان کوشتبوون. دەونێوەی دا عەبدوڵلای کوڕی مینە خالێندی کوژراوە و بە کوژرانی عەبدوڵڵا خەڵکەکە هەموو ئاژانەکان دەکووژن و رەئیسی ئاژانیش رادەکا . بۆ لای ئیدارەی چووم تا بزانم چ بە چییە تەماشام کرد ئیدارە داری لە سەر بەردی نەماوە لە ژووری ئیدارەی هەشت نۆ کەلاکە ئاژان لە گۆڕێ کەوتووە میز و ساندەڵی ئیدارەی تێک و پێک شکاوە و لە حەسارێ فڕێدراون پاشان چووم بۆ لای ماڵە عەبدوڵلای دیتم عالەمێکی زۆر کۆبۆتەوە و هەمووشی کاسب و کوسوبە بۆ لای تاوپەڕان مەیتی عەبدوڵلامان بە گڵ سپارد و گەڕاینەوە شار تەماشامان کرد ئەوە چەند ئەفسەری رووس لە بەر دەرکی ئیدارەی راوەستاون و لە کوشتاری ئەو ئیدارەیە دەپرسن بڕێک لە دەوروبەری ئیدارە سووڕانەوە و سواری ماشێن بوون و رۆیشتن منیش بۆ لای ماڵێ گەڕامەوە . (٢)

درێژەی هەیە

(١) عومەراغای عەلیار لە کتێبی (مهاباد بر قله تاریخ) دا ئاوا باسی ئەو رووداوە دەکا:

دەوڵەتی شوورەوی لە سەرەتاکانی شەڕدا چونکە شکست و سەرکەوتنی ناروون بوو بە ئاشکرا و لێبڕاوانە خۆیان لە کاروبار هەڵنەدەقوتاند بەڵام دواتر کە سەرکەوتنیان وردەوردە ئاشکرا بوو و ساڵهای ساڵیش بوو بە تەمای نەفتی شیمالی ئێران دەگەڵ ئینگلیس لە بەربەرەکانی دابوون و پێیان وابوو نەفتی جنووبی ئێران بە دەست ئینگلیس بە تاڵان دەچێ دەبێ ئەوانیش ئیمتیازی نەفتی شیمال وەرگرن . بەو مەبەستە ئازەربایجانی ئێرانیان بە تەواوی خستە ژێر رکێفی خۆیان و بۆ کۆکردنەوەی لایەنگری زیاتر بۆخۆیان لە ئازەربایجان و کوردستان بە گەرمی دەستیان بە هەڵسووڕان کرد .
(چونکە تەورێز جێی ئێمە نییە باسی ناکەین)
چونکە رووسەکان لە مەجلسی شووڕای میللی لە کاتی دەنگدان سەبارەت بە ئیمتیازی نەفتی شیمال ئیحتیاجیان بە نوێنەری زیاتر بوو کە بە قازانجی ئەوان دەنگ بدا. ساڵی ١٣٢٢ ی هەتاوی بە هۆی عامیلەکانی خۆیان ئاغای قازیزادە رەئیسی ئامار(ثبت احوال) ی مهابادیان تێرۆر کرد و سندووقی دەنگیان بە گوێرەی سجیلی خەڵک بە قازانجی سەدرولئیسلام برای قازی محەمەد دارماڵی دەنگ کرد و بە نێوی نوێنەری مهاباد رەوانەی تاران و مەجلیسی شووڕای میللی کرد.
(٢) میرزا رەحیم مەنگوڕی لە کتێبی بەسەرهاتی سیاسیی کورد لە ١٩١٤ەوە تا ١٩٥٨ لە سەر ئەو رووداوەی شارەبانی مهاباد ئاوا دەنووسێ:
لە ١٨ی مانگی تشرین الثانی ١٩٤٥ هەتا ٢٣ ی کانون الثانی ١٩٤٥ لە شارانی تەورێز ، رەزائیە ، زەنگان ، میاندواو ، ئاردەبێل ، خۆی ، ماکۆ ، میانە، رەشت ، گێلان لە هێزی دەولەتی پاک کرایەوە . بە کوشتارێکی زۆر ناشیرن تاڵانی دەوڵەتی ئێران کرا هەتا لە رەزائیە سەربازی رووسەکان جلی شۆڕشگێڕەکانی توودەیان لە بەر دەکرد ئەچوونە ناو کۆڕی جەنگ و پەلاماردان. لە عەینی وەختیشا لە سابڵاغ پەلاماری سەرای دەولەتی درا ٧ نەفەر پولیسی ناوشار کوژرا . شارانی نەغەدەی سندووس و بۆکان بە بێ خوێن رشتن خۆیان دا بە دەستەوە .
چاوەدێری بە شدەتی ئەمریکا و ئینگلیس رووسی لە پاشەرۆژێکی خراپ ترساندبوو لە بەر ئەوە لەسەر نووسین و وثائق هیچ وێنە فەرمانێکیان نەئەکرد هەموو فەرمانێکیان لە سەر راسپاردە و فەرمانی دەم کاری بە ئەنجام ئەگەیاند جا لە بەر ئەوە ناتوانین بە وەثائقی رەسمی تەداخولی رووسەکان بە ئیسبات بگەیەنین بەڵام کردەوە و هەستان و جووڵانەوەیان بۆمان روون ئەکاتەوە کە هەموو بەسەرهاتێکی ئێران بە قسەی رووس پێک هاتبێ.

درێژەی هەیە...